

Jesper Vang Hansen, Esben Kjeldbæk og Bjarne Maurer: *Industrisabotagen under besættelsen i tal og kommentarer*. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1984). 110 s.

Trods den store plads, industrisabotagen har optaget i mange værker om besættelsen, er bogen det første forsøg, der er foretaget, på systematisk at kortlægge sabotagen under hensyntagen til dens art og omfang. Det vigtigste grundlag har forfatterne fundet i Krigsforsikringens skadesanmeldelser. De har gjort det muligt at afløse de simple aktionstal – stort og småt mellem hinanden – med en mere interessant opgørelse i mængder, som fremgår af erstatningssummerne. Samtidig har forfatterne foretaget en kritisk revision af de tilfælde, der i hidtidige oversigter er blevet betegnet som sabotage, og det har især for de første besættelsesårs vedkommende ført til en kraftig udlugning i den almindeligst benyttede liste i »Besættelsestidens Fakta«.

Denne grundlæggende registrering er anvendt til at kortlægge sabotagens udvikling i landets enkelte egne og viser ret overraskende, at sabotagen uden for København nåede sit maksimale omfang allerede i 1943. Det er også forsøgt at måle betydningen af engelsk sabotagemateriel, og selv om det ikke fuldtud lader sig gøre, dokumenterer en undersøgelse af sabotagerne i København dog, at det indenlandske sprængstof så sent som i 1944 tegnede sig for 4/5 af ødelæggelserne.

Det pointeres stærkt, at skadesopgørelserne ikke kan tages som mål for sabotagens effekt, da denne afhang af, hvor hurtigt produktionen kunne genoptages, om den kunne flyttes til en anden virksomhed samt naturligvis af, hvor krigsvigtig en produktion der var tale om. Endelig kan sabotagen have haft en præventiv virkning og måske forklare, at mængden af værnemagsordrer faldt mod krigens slutning.

Ikke desto mindre har denne undersøgelse skabt det nødvendige grundlag at arbejde videre på, så man må håbe, at de tre forfattere vil finde lejlighed til at videreføre den forskning, de har indledt på så god en måde.

Henning Poulsen

Peter W. Høymark: *Modstandsbevægelse og modbevægelse. En undersøgelse af forholdet mellem partier og modstandsbevægelse i befrielsestiden 1945 med specielt henblik på partiernes politik over for modstandsbevægelsen*. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1985). 134 sider.

Bogen behandler et emne, som ofte har været omtalt, men endnu ikke kan siges at være undersøgt. På visse punkter søger forfatteren at råde bod på denne mangel. De første kapitler om tiden umiddelbart efter 5. maj rummer en bred gennemgang af ytringer i pressen og på Rigsdagen, som ikke er uden interesse. Men derpå falder det systematiske niveau, og interessen samles om Hartvig Frischs udfald mod stikkerlikvideringerne og andre sensationsprægede debattemner, hvis bidrag til den almindelige karakteristik er problematiske.

Det er utvivlsomt en svaghed ved undersøgelsen, at forfatteren så ensidigt behandler politikernes angreb på modstandsbevægelsen og ikke ser dem i samspil med angrebene den modsatte vej. Det er som om forargelsen over, at der bag den nationale facade fandt en ganske kraftig politisk rivalisering sted, har fået forfatteren til at glemme, at det jo er en ganske sædvanlig tilstand.

Henning Poulsen

Frode Jakobsen: *Til sidst kommer man hjem* (Gyldendal, 1984). 186 s., 188 kr.

Endnu et bind erindringer af den nu 77-årige Frode Jakobsen. Han begyndte – for, som han siger, man ved jo ikke hvor længe man er åndsfrisk – med det han *skulde* nå at få med, noget som ellers vilde være gået i graven med ham. Derfor bevæger han sig i de seneste bind frem i tiden og tilbage, i dette især tilbage, så vi mere end nogensinde forstår ham som *æ fridegns* dreng fra Øster Jølby. Dermed bliver bindet – der er så åndsfrisk og levende fortalt som de tidligere – som en samling epistler (tør man vel sige siden det kom i et Holberg-år) om minder og et livs visdom.

Øster Jølby er nu en plet på Danmarks kort der har fået stemme, så vi ikke kan glemme den. Desuagtet er modstandskampen også i dette bind den krumtap hvorom fortid og fremtid går i kredsløb i Frode Jakobsens evige debat om ansvar. Det er denne kredsen om ansvaret, og forståelsen af ansvaret og dets baggrund, der får Frode Jakobsen til at indflette i sin bog en epistel »Om at skrive historie«, udæsket som han føler sig af mange yngre besættelsestidshistorikeres fremstillinger, og det er vel kun naturligt at en anmeldelse i et historisk tidsskrift især dvæler ved disse hans betragtninger (som det næppe er forkert at antage at han fastholder også nu efter Ditlev Tamms disputats).

Frode Jakobsens indgangsvinkel er at »samtidshistorie« kan »føre til konfrontation mellem dem der har oplevet noget, og dem der har fået deres opfattelse ved at grave i gamle papirdynger«. Det er hvad ikke mindst en snart lang række disputatser har vist ham, og den erfaring er ubestrideligt rigtig. Undervejs har han fået revet i næsen at samtidige kilder er de sikreste. At det ikke uden videre er tilfældet viste allerede Erik Arup i 1928 med sin afhandling om »David og Hall. Krisen i Danmarks historie 1863«, og teksterne ind-

gik i hans undervisning i kildekritik. Så primitivt bør altså ingen historiker have argumenteret.

At »historiske vidner« er parter i sagen og deres udsagn derfor må »behandles med dømmekraft og forstand«, vil Frode Jakobsen begribeligvis gerne indrømme, så meget mere som han vender sig mod forestillingen om objektiv historieskrivning, hvad forhåbentlig alle forstandige historikere har gjort i adskillige årtier. Derfor må såvel *hans* ord vægtes som f.eks. en Vilhelm Buhls. Tre steder skriver han (pp. 28, 33), næsten enslydende, at modstandsfolkene handlede for egen regning og risiko. Ingen kan være i tvivl om at det dækker hvad han og andre følte og føler, at det er et sandt udsagn også nu mere end fyrre år senere. Men det lader sig vel – ikke i objektivitetens men i redelighedens navn – ikke benægte at kvintessensen af Buhls ord både i juni 1942 og den berygtede tale i september var at risikoen *ikke* var de pågældendes *alene*, men også kunde blive den øvrige befolknings, hvad jo endelig var hvad Christmas Møller og Frode Jakobsen tilsigtede. Korrekte konklusioner, begge parter, af én fælles og to forskellige præmisser. Iøvrigt giver Frode Jakobsen ikke meget for Kirchhoffs anvendelse af Max Webers berømte sondring mellem sindelagsetikere og ansvarsetikere på frihedsbevægelsen og politikerne. Nej, så simpelt var det ikke, selv om ord som de citerede let kan misforstås i den retning.

I sit opgør med besættelsestidshistorikerne dvæler Frode Jakobsen især ved at de ikke af papirerne »trods ihærdighed, trods redelighed« kan grave motiverne frem. Deri har han ret. For *motiver* eller bevæggrunde, modsat *motive-ringer* eller begrundelser, lader sig sjældent med rimelig sikkerhed udlæse af kilder. Men væsentligere er hans konklusion: »Samtidshistorikere og »historiske vidner«? Trods ny viden, trods

opdyngningen af flere og flere detaljer – det som slår mig er forskellen mellem de historikere som har gennemlevet noget sammen med os – som en Jørgen Hæstrup – og dem der bare har læst om noget – selv om de har læst en masse«. Det er stærke ord om historikernes håndværk. Har de noget af en sandhed i sig?

Efter min mening: Ja. Ikke just for motivernes skyld. For »vidnerne« forbliver »parter«. Men af den enkle grund at med dem der dør dør også en del af deres – ofte kun halvt bevidste – forudsætninger, deres virkelighedsbillede, nogle af både dets kognitive og dets normative aspekter. Det træder særlig tydeligt i øjnene når det drejer sig om en skæbnetung og lidenskabsladet tid som besættelsestiden. Jeg er selv en halv snes år yngre end Frode Jakobsen. Men altså gammel nok til at have været fuldt voksen dengang. Jeg har et andet syn på mangt og meget end han, så – og ser – således positivt på den nationale samling i besættelsens første år, som en fortsættelse og både ekstensivering og intensivering af den modstand som også han mente måtte tages op efter 1933, og jeg oplever det som tragisk at de hårde ord der blev sagt i den uundgåelige brydningstid mellem »sønderjyske« og »norske« tilstande trækker så skarpe skel den dag i dag. Men – og det er det der er afgørende i denne sammenhæng – jeg føler at besættelsen på alle dem af os der var os bevidste øvede en virkning som senere generationer ikke har umiddelbar del i, og som gør at vi finder der mangler noget væsentligt i forudsætningerne for forståelsen i Tamms og andres disputater. Det er en yderligere grund til at være Frode Jakobsen taknemmelig fordi han har gået hver gang han fandt de unge hunde blev for nærgående.

Bag disse betragtninger ligger en opfattelse, som det sommetider har været

vanskeligt at få historikere til at anname, i hvert fald i deres praksis, den nemlig, at kilder altid læses ud fra et medbragt sæt af teoretiske forestillinger, og at disse ikke blot er forstyrrende faktorer i forskningsprocessen (hvad de naturligvis kan være, især jo mindre bevidste de er os) men en strukturerende uomgængelighed (med strukturers forgængelighed indbygget i sig). Det er i den sammenhæng noget går tabt når en generation dør (samtidig med at andet vindes).

Konsekvensen af det her anførte er at i en vis forstand er samtidshistorikeren (at forstå som den der forsker i sin egen levetid) bedre stillet end den »rigtige« historiker. Det er med nogen tøven jeg siger dette fordi jeg selv overvejende, men dog ikke udelukkende, har virket som samtidshistoriker (og politolog), og det er ikke nogen meget gammel tanke hos mig. Den er i strid med klassisk opfattelse om distance til emnet. Men distance er afstand, svært-begribelighed. Selvfølgelig også bevægelsesfrihed. »Rigtige« historikere møder ikke »vidner« som opponenter ved deres disputater, kun andre historikeres udlægning af kildernes vidnesbyrd.

Til sidst må jeg nævne at en anden af de Jakobsen'ske epistler hedder »Christmas Møller«. Den er skrevet i hengivenhed men også med skarp iagttagelsesevne i meget belastende situationer. Jeg har selv forsket i Christmas' adfærd i andre sammenhænge. Det er mit indtryk at Frode Jakobsen er kommet meget nær ind på »sandheden« om ham. I øvrigt rummer dette afsnit oplysninger om befrielsessommeren som er nye for mig. Dette sidste nævnt for at læseren ikke skal tro at bogen alene er Øster Jølby og lidt historiefilosofi.

Erik Rasmussen